

KRÓLESTWO BOŻE W INTERPRETACJI TEOLOGÓW

studia i rozprawy

ks. Andrzej Posadzy

KRÓLESTWO BOŻE W INTERPRETACJI TEOLOGÓW DWUDZIESTEGO WIEKU

ISBN 978-83-7972-051-4

9 788379 172051

WYDZIAŁ TEOLOGICZNY
UNIWERSYTETU SZCZECIŃSKIEGO

Wydział Teologiczny
Uniwersytetu Szczecińskiego

STUDIA I ROZPRAWY

Rada naukowa serii

ks. prof. dr hab. Zdzisław Kroplewski, ks. prof. zw. dr hab. Zdzisław Lec
ks. prof. zw. dr hab. Andrzej Offmański, ks. prof. dr hab. Marek Pyc
ks. dr hab. Jan Machniak prof. UPJPII

Redaktor serii

ks. dr Andrzej Wańka

ks. Andrzej Posadzy

KRÓLESTWO BOŻE
W INTERPRETACJI TEOLOGÓW
DWUDZIESTEGO WIEKU

SZCZECIN 2016

Rada Wydawnicza
Adam Bechler, Tomasz Bernat, Anna Cedro, Paweł Ciężczyk
Piotr Michałowski, Małgorzata Ofiarska, Aleksander Panasiuk
Grzegorz Wejman, Dariusz Wysocki, Renata Ziemińska
Marek Górski – przewodniczący Rady Wydawniczej
Radosław Gaziński – redaktor naczelny, dyrektor Wydawnictwa Naukowego

Recenzent
ks. dr hab. Cezary Korzec prof. US

Redakcja językowa
Renata Czerwińska

Korektor
Anna Ciciak

Skład komputerowy
Paweł Koziół

Projekt okładki
Krzysztof Adamski

© Copyright by Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2016

ISBN 978-83-7972-051-4

WYDAWNICTWO NAUKOWE UNIWERSYTETU SZCZECIŃSKIEGO

Wydanie I. Ark. wyd. 16,0. Ark. druk. 16,0. Format B5.

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE.....	9
Rozdział I. INTERPRETACJA IDEI KRÓLESTWA BOŻEGO W HISTORII KOŚCIOŁA.....	17
1.1. Nauka Jezusa o królestwie w nauczaniu teologów pierwszych wieków chrześcijaństwa	17
1.2. Nauczanie Marcina Lutra i Jana Kalwina	23
1.3. Kwestia królestwa Bożego w teologii przed XIX w.....	24
1.4. Poszukiwania rzeczywistej teologii o królestwie w nauce Chrystusa: teorie Hermanna Samuela Reimarus i Davida Friedricha Straussa	27
1.5. Iluminizm i początki poszukiwań teologicznych	31
1.6. Teologia i iluminizm	35
Rozdział II. <i>LEBEN-JESU-FORSCHUNG</i> I NOWE HIPOTEZY WOKÓŁ KONCEPCJI KRÓLESTWA BOŻEGO	39
2.1. Teoria mesjanizmu politycznego Jezusa	39
2.2. Friedrich Daniel Ernst Schleiermacher	42
2.3. Interpretacja etyczno-religijna Albrechta Ritschla	44
2.4. Subiektywna interpretacja królestwa Bożego	48

Rozdział III. DECYDUJĄCY ZWROT – INTERPRETACJA ESCHATOLOGICZNA KRÓLESTWA BOŻEGO.....	55
3.1. Zagadnienia wstępne	55
3.2. „Eschatologia konsekwentna” i królestwo Boże. Johannes Weiss i jego teologia.....	60
3.3. Reakcje negatywne teologów na twierdzenia Weissa	71
3.4. Liberalna <i>Leben-Jesu-Forschung</i> : Heinrich Julius Holtzmann.....	76
3.5. Reakcje pozytywne na teorie Weissa: Wiliam Wrede.....	78
3.6. Królestwo Boże w „eschatologii konsekwentnej” Alberta Schweitzera	80
3.7. Rozwój „teologii konsekwentnej”	90
3.8. <i>Social Gospel</i>	103
3.9. Modyfikacje filozoficzne „eschatologii konsekwentnej”. Teologia Rudolfa Otto	108
 Rozdział IV. KRÓLESTWO BOŻE „JUŻ OBECNE” I „REALIZUJĄCE SIĘ”	 117
4.1. Teoria o królestwie „już obecnym”.....	117
4.2. Thomas Walter Manson.....	119
4.3. Frederick Clifton Grant.....	123
4.4. „Zrealizowane” królestwo Boże według Charlesa Harolda Dodda.....	125
4.5. Opinie teologów na temat idei Dodda.....	133

Rozdział V. INTERPRETACJA KRÓLESTWA BOŻEGO W „TEOLOGII REALIZMU BIBLIJ”.....	137
5.1. Początki koncepcji królestwa Bożego „realizującego się” w czasie.....	137
5.2. Joachim Jeremias i jego teoria „eschatologii realizującej się w czasie” (<i>sich realisierende Eschatologie</i>).....	138
5.3. Królestwo jako dominacja Boża. Heinz Dietrich Wendland i jego idee.....	142
5.4. Werner Georg Kümmel, <i>gespannte Eschatologie</i> i królestwo Boże.....	145
5.5. Oscar Cullmann i królestwo Boże w „eschatologii historyczno-zbawczej”.....	149
5.6. Odpowiedź teologów na teorie Cullmanna.....	153
5.7. Interpretacja królestwa Bożego w teologii systematycznej	155
 Rozdział VI. INTERPRETACJA KRÓLESTWA BOŻEGO W TEOLOGII DIALEKTYCZNEJ.....	 163
6.1. Filozoficzna koncepcja królestwa Bożego. Teologia dialektyczna i „eschatologia transcendentalna” Karla Bartha	164
6.2. Rozwój myśli barthiańskiej	167
6.3. Rudolf Bultmann i królestwo Boże według „szkoły krytycznej”.....	169
6.4. „Eschatologia dialektyczna” po Bultmannie	178

Rozdział VII. DYSKUSJA TEOLOGICZNA O KRÓLESTWIE BOŻYM W TEOLOGII WSPÓŁCZESNEJ.....	187
7.1. „Parabole wzrostu” w interpretacji Nilsa Alstrupa Dahla	190
7.2. Królestwo Boże jako rzeczywistość ukierunkowana ku przyszłości: teoria Hansa Conzelmana	191
7.3. Teoria Rudolfa Schnackenburga	194
7.4. Jezus prorokiem – głosicielem królestwa Bożego. Teoria Günthera Bornkamma	201
7.5. Teologia nadziei Jürgena Moltmanna.....	204
7.6. Wolfhart Pannenberg i koncepcja „apokaliptyczno-uniuersalna” królestwa Bożego.....	208
7.7. Zbawczy i przyszły charakter królestwa Bożego. Teoria Helmuta Merkleina.....	209
7.8. Ernst Käsemann i jego „historyczno-apokaliptyczna teologia nadziei”	215
7.9. Królestwo Boże w chrystologii eschatologicznej – teoria Petera Hünermanna	219
KONKLUZJE	223
SOMMARIO	229
WYKAZ SKRÓTÓW	231
BIBLIOGRAFIA	235
NOTA O AUTORZE	253
SPIS WYDANYCH TOMÓW	255

WPROWADZENIE

Od samego początku swego istnienia Kościół głosi przesłanie miłości Boga do człowieka, proklamuje Jego działanie zbawcze dokonane i zrealizowane przez życie, śmierć i zmartwychwstanie Jezusa Chrystusa. Tradycja Kościoła apostołskiego, prezentowana w pismach Nowego Testamentu, starała się tak interpretować słowa i czyny Jezusa, by każdy wierzący był w stanie przyjąć Jego orędzie.

W teologii współczesnej nikt nie kwestionuje prawdy o tym¹, że centralnym przesłaniem Ewangelii jest orędzie o bliskości królestwa Bożego. Konsekwencją tej bliskości jest wołanie Jezusa o nawrócenie serc (Mk 1,15)². Je-

¹ Nie dla wszystkich koncepcja królestwa Bożego w przepowiadaniu Jezusa stanowi ideę centralną. Część biblistów uważa, że główną myślą Ewangelii nie jest nauka o królestwie, ale proklamacja Boga jako Ojca i Pana. Według niektórych teologów idea królestwa Bożego zrodziła się w Kościele pierwotnym na skutek gorącego oczekiwania na rychłą paruzję Jezusa, która miała być następstwem Jego zmartwychwstania. Tak przesłanie Ewangelii rozumie w swych najnowszych opracowaniach Heinz Schürmann. Według niego Jezus absolutnie nie głosił bliskiego nadejścia eschatologicznego królestwa, a jedynie początek objawiania się mocy Bożej w świecie. Wszystkie cuda jawiły się Jemu współczesnym jako „znaki czasu”, potwierdzające Jego misję i zbawcze posłannictwo, zob. H. Schürmann, *Die hermeneutische Hauptprobleme der Verkündigung Jesu. Eschatologie und Theologie im gegenseitigen Verhältnis*, w: tenże, *Traditionsgeschichtliche Untersuchungen zu den synoptischen Evangelien*, Düsseldorf 1968, s. 28; tenże, *Gottes Reich – Jesu Geschik. Jesu ureigener Tod im Lichte seiner Basileia-Verkündigung*, Freiburg–Basel–Wien 1983, s. 65–152.

² Obecnie, poza nielicznymi wyjątkami, nikt tego faktu nie kwestionuje – dla Jezusa fundamentem przepowiadania było głoszenie idei panowania Boga nad człowiekiem i światem. Przeanalizujmy chociażby dokumentację statystyczną: według obliczeń Kurta Alanda termin *basileia* pojawia się w Nowym Testamencie aż 162 razy (w Ewangeliach synoptycznych – 52 razy u Mateusza,